



ANDREJ ANDREJEVIC´ (1935-1991)*
(Bosna İslam Sanatı Tarihçisi)

Machiel KIEL**

Bosna savaşının hemen öncesinde, tüm akademik yaşamını İslam sanatı araştırmalarına, özellikle anayurdu Bosna'nın mimarisine adanmış sanat tarihçi bir Sırp meslektaşı kaybettik. Andrejevic´ çok fazla yayın yapmamıştı. Ancak, Belgrad Üniversitesi'ndeki hocalığıyla öğrencilere, bunun yanısıra üniversite dışında da birçok kişiye yaptığı rehberlikle, düşünölebileceğinden çok daha etkili olmuş bir bilim adamıydı. Öğrenci kuşakları, Bosna'da hâlâ çok sayıda örneği bulunan yapılarla, İslam sanatının gizleri içine ilk adımı onunla atmışlardı. Ülkesinde bulunan harap durumdaki Osmanlı yapılarının restore edilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki kararların çoğunda onun etkisi oldu. Bu kararlar doğrultusunda, İslami yapıların arka arkaya yok edildiği veya tahrip olmaya terk edildiği özellikle Arnavutluk, Bulgaristan ve Yunanistan gibi komşu ülkelerin tam tersine, eski Yugoslavya farklı bir kültür politikası izlemiştir.

Andrej Andrejevic´, Müslüman Boşnakların, Ortodoks Sırpaların, Katolik Hırvatların ve İspanyol Yahudilerinin birbirlerini karşılıklı etkileyerek, yüzyıllarca birlikte yaşadıkları Saraybosna'da, 15 Ekim 1935 tarihinde doğmuştur. Dar görüşlü milliyetçiler bir türlü kabul etmek istemeseler de; Yugoslavya'da, özellikle de Bosna'da çok çeşitli kültürlerin birbiriyle iç içe yaşadıkları gerçeğini halkının farketmesini ilk sağlayan kişi Bosnalı bir Sırp olan Andrejevic´idi. Genel İnanışın aksine, Andrejevic´bu iç içeliğin eskiye dayandığını ve hatta Bosna kültürünün tam olarak şekillendiği 16. yüzyıla kadar gittiğini ortaya koyan ilk kişiydi. Bosna-Sırp dini mimarisinin yoğun olarak Osmanlı sanatının etkisi altında kaldığını gösteren kişi de oydu. Ortaçağda, Osmanlı-öncesi dönemde, ne Bosna'nın ne de diğer kentlerin kendine özgü önemli bir mimari geleneği vardı. Kentleşme ve bununla birlikte anıtsal dini ve sivil mimarinin ortaya çıkışı, 1463'den sonra Osmanlılarla gerçekleşti. Hemen hemen bütün önemli şehirler ve sayısız küçük kasaba (Saraybosna (Sarajevo), Banaluka (Banja Luka), Mostar (Mostar), Tuzla (Gornja Tuzla ya da Donya Tuzla), İhlivne (Livno), Foça (Foca), Taşlıca

* .Bu yazının İngilizcesi *Muqarnas* dergisinde yayımlanacaktır.

** .Prof.Dr., Hollanda, Utrecht Devlet Üniversitesi Öğretim Üyesi.



(Pljevlje), Maglay (Maglaj), Belina (Bijeljina), Çayniçe (Cajnica), Yeni Kasaba (Nova Kasaba), Rûda (Rudo) v.b.) oluşumlarını Osmanlıların şehirleşme politikasına borçludur. Özellikle, Mostanica, Ozren ya da Papraca gibi Doğu Bosna'daki büyük Ortodoks manastırlarında, aynı zamanda bugünkü Sırbistan sınırı içinde kalan Ovcar-Kablar Vadisi'ndeki manastırlarda, İslam sanatının etkileri açıkça görülebilir. Osmanlı'nın mukarnaslı başlıkları, pencere çerçeveleri ve taçkapılarına sahip, 1540-1550 tarihli, kuzeydoğu Sırbistan'daki Mostanica manastırı, doğrudan Osmanlı yapılarından alınmış mimari unsurlarıyla, ülkede, aynı döneme tarihlenen eserlerden daha çok Osmanlı izleri taşıyan bir örnektir. Bu yapılar, cami, kervansaray yapımında çalışmış yerel gezici ustaların eserleridir. Gezici ustalar, İslami eserlerde kazandıkları alışkanlıklarını, geleneksel Ortodoks Hristiyan sanatının biçimleriyle birleştirmişlerdir. Bu Hristiyan ustalar Papraca (1591'de tamamlanmıştır), Pivski manastırı (bugün karadağ sınırları içindedir), Pljevlje Kutsa' Üçlüsü gibi hepsi 16. yüzyılın ikinci yarısına ait büyük külliyeler inşa edebiliyorlardı. Bu eserler, Hristiyanların o günkü durumları hakkında başvurulabilecek tüm kaynaklardan çok daha güvenilir belgelerdi.

Bosna'daki Osmanlı mimari anıtlarında, Andrejevic'in kabul ettiği gibi kültürler arası bir alış-veriş söz konusuydu. Osmanlı yapı etkinliklerinde, yöreye tamamen yabancı olmayan, güçlü yerel özellikler hissediliyordu. Adriyatik kıyısındaki eski bir şehir devleti olan Dubrovnik'in arşivlerinde, bu konuyla ilgili değerli bilgiler mevcuttur. Osmanlı yöneticileri ve yerel beyler, Saraybosna, Foça ve diğer yerlerde yaptıracakları camiler için Dubrovnik'ten taş ustaları getirtiyorlardı. Bu konuyla ilgili bilgiler, yıl yıl izlenebilmektedir. Bu yapıların planları kadar mimarisi de Osmanlıydı. Ancak, bu eserlerin büyük bir kısmı, daha çok yerel özellikler taşıyordu. Bu yöredeki eserler, Makedonya ya da Bulgaristan gibi tamamen Osmanlılaşmış ve Türkleşmiş yörelerdekilere farklıydı. İmparatorluk merkezindeki eserlerden farklı, Osmanlıya özgü havasını kaybetmiş, biraz kuru ve katı görünümlü olan bu yapılar, daha çok Dalmaçya'daki yapıların belirsiz izlerini taşıyan örneklerdi. Sadece uzmanların sezebileceği bu özellikler, bu yapılara, tipik birer Bosna-Osmanlı eseri karakteri kazandırır. Bu eserlerin en güzellerinden ve karakteristik örneklerinden biri Alaca Cami'dir. Yapı, eski Hersek'in başkenti ve Hersek Sancak Beyi'nin ikamet yeri olan Drina üzerindeki Foça'dadır. Andrejevic', bu yapıyla ilgili güzel bir monografi yayınlamıştır. Bu monografi, 1972 yılında, Andrejevic'in hem yüksek tahsilini, hem de uzmanlık eğitimini tamamladığı ve uzun yıllar İslam



Sanatı hocalığı yaptığı Belgrad Edebiyat Fakültesi'nde basılmıştı. Balkanların İncisi olarak bilinen Foça Alaca Camisi, yerel bir müslüman Boşnak ve Osmanlı Madenleri Müfettişi olan Hasan Nazır'ın emriyle inşa edilmişti. Hasan Nazır, Foça'da doğmuş ve camisinin tamamlanmasından iki yıl sonra, 1553 yılında, yine aynı yerde ölmüştür. Alaca camisi, özellikle yüksek kaliteli duvar resimleri, mihrabı ve minberindeki taş süslemeleriyle tanınan bir yapıdır. Eser, Sinan'ın yanında çalışmış Ramazan Usta'ya atfedilir. Cami ayrıca, eski Osmanlı toprakları içinde kalan ve duvarında ünlü Evliya Çelebi'nin imzası bulunan üç yapıdan biridir (diğer iki eser: Batı Bulgaristan'da, Köstendil'de Ahmet Bey Camisi ve Orta Anadol'u'da, Akşehir İmaret Camisi'dir). Yugoslav topraklarında, yöre halkı tarafından, kendi ihtiyaçları için inşa ettirilmiş olan bu yapının, Bosna savaşının hemen başında, olayı belgeleyecek gazeteciler ve filmciler henüz orada değillerken, çıldırmış Sırp'lar tarafından tahrip edilmesini anlamak olası değildir. Foça'nın diğer camileri gibi, Alaca Camisi de havaya uçurulmuş ve taşları Drina nehrine atılmıştır. Bugün yapının arsası, araba park yeri olarak kullanılmaktadır.

Hernekadar, sıcak bir dostun ve fedakar bir bilim adamının kaybından büyük bir üzüntü duyuyorsak da, Andrej'in akıl almaz Bosna felaketi başlamadan aramızdan ayrıldığına şükrediyoruz. Andrej'in hayatı ve eserleri, yaptıkları günlük basına yansımayan diğer Sırp'ların da temsilcisi olabilir. Andrejević gibi, Yugoslavya'daki kültür sentezini vurgulayan birçok kişi olmasına karşın, fanatik bir milliyetçiliğin galip gelmesinin ve dış dünyanın da buna seyirci kalmasının nedenlerini açıklamak, kuşkusuz tarihçilere düşmektedir.

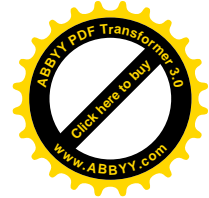
Biz, Andrejević gibi araştırmacıları onurlandırmak ve onlara olan borcumuzu ödemek isteriz. Bu isteğimizi ancak bu barbarlık sona erdikten sonra, hâlâ onarılabilecek birşeyler kalmışsa, onarmak için tüm gücümüzü sefeber ederek gerçekleştirebiliriz. Böylece, Bosna kültürünü oluşturan eski mozaik taşlarından bir bölümünü de korumuş oluruz.

İrtibat sağlanamadığı için, Andrejević'in eserlerinin sadece eksik bir listesini verebiliyoruz. Bu liste, 2 monografi ve 9 makaleden oluşmaktadır.

Kitapları

Aladja Djamija u Foci, Beograd 1972, 103 sayfa, 18 büyük ölçekli çizim, 35 fotoğraf (Fransızca özeti s. 71-97).

Islamska Monumentalna Umetnost XVI Veka u Jugoslaviji, Kupolne Djamije, (Belgrad Sırp Bilimler Akademisi), Beograd 1984, 126 sayfa, 63 plan ve çizim, 65 fotoğraf (ingilizce özeti s. 117-122).



Makaleleri

Prilog proučavanju Islamskih uticaja na umetnost XVI i XVII veka kod Srba u Sarajevu i Bosna (Fransızca özet "Contribution à l'Etude des Influences Islamiques sur l'Art du XVI è et du XVII è Siècle chez les Serbes à Sarajevo et en Bosnie"), **Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, I, 1**, Sarajevo 1963, s. 51-71.

Altun Alem Djamija u Novom Pazaru, **Zbornik Svetoraza radojcica**, Beograd 1969, s. 1-10.

Spomenici Islamske Umetnosti, Novi Pazar i Okolina, Beograd 1969, s. 205-207.

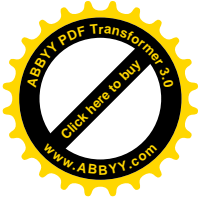
Udeo Mehmed-Pase Sokolovica u podizanje Beograda (Fransızca özet "Apport de Mehmed Pasa Sokolovic à l'Edification de Belgrade"), **Zbornik Filozofski Fakultet Knj**, XI, 1. Beograd 1970, s. 431-442 (Daha önce yok olmuş Osmanlı yapılarının resimleriyle).

Dva novapazarska anama, **Balkanica**, Beograd 1976, s. 291-307 (16. yüzyılın ortalarına tarihlenen ve benzeri olmayan bir plan şeması gösteren kubbe.i bir kaplıcaya da değinilmiştir.)

Pretvaranje crkva u camije, **Zbornik za Likovne Umetnosti**, 12, Novi Sad 1976, s.99-117.

Pljevaljska Camija i njeno mesto u Islamskoj umetnosti na nasem tlu, **Symposium Seoski dani Sretena Vukosavljevica, V**, Prijepolje 1978, s.177-193.

Arhitektura i zidno slikarstvo XVI veka Sarajevska Careve Djamije, **Saopštenja**, 18/19, Beograd 1986/87, s. 137-158 (Fransızca özetle).



HAMZA BABA TEKKESİ VE TÜRBEŞİ İLE İLGİLİ BELGELER VE GÖZLEMLER

İnci KUYULU* - Hilal ORTAÇ**

Bir Bektaşı dervişı olan Hamza Baba, yaşıdığı yörenin gelişiminde önemli payı olan bir kişiliktir. Hakkında çok sayıda rivayet bulunan Hamza Baba'nın, İzmir'in Kemalpaşa ilçesine bağlı ve kendi ismiyle anılan Hamza Baba Köyünde bir tekke kurduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Yakın tarihlere kadar işlevini sürdüren tekke, günümüze kadar ulaşmamıştır. Hamza Baba'nın bugün ayakta olan türbesi ise, aynı köyde mezarlık içinde yer almaktadır.

Bu çalışmamızda Hamza Baba Tekkesi'ne ait belgeler ile Hamza Baba Türbesi'nin mimari özelliklerini birlikte tanıtmayı amaçladık. Bu amaç çerçevesinde çalışmamızı birbirinden ayrı konular olan Hamza Baba Tekkesi ile İlgili Bazı Belgeler ve Hamza Baba Türbesi olarak iki ayrı alt başlık altında ele aldık.

*.Yard.Doç.Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü,
Öğretim Üyesi.

** E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi